

QARABAĞA APARAN YOLLAR

Qarabağlıların doğma torpaqlarımıza "Böyük qayıdış" həyəcanını yaşadığı bu günləri Azərbaycan yetərinə çox gözləyib. Qarabağa Zəfər yolu yetərinə mürəkkəb relyefdən keçsə də, demək olar ki, Azərbaycan ordusunun Azərbaycanın ürəyi Şuşaya qələbə yoluna bənzər bir sürətlə çəkilir. Daha doğrusu, artıq çəkilib. Prezident İlham Əliyevin regiona bu yaxınlarda etdiyi səfər çərçivəsində məlumat verildi ki, 2-3 zolaqlı Əhmədabəyli - Füzuli - Şuşa yolunun 101 kilometrini artıq 92 kilometrində artıq asfalt-beton örtük çəkilib.

Daha bir rekord - Füzuli Beynəlxalq Hava Limanıdır. Dövlət başçısının qeyd etdiyi kimi, "bəlkə də, dünyada heç bir hava limanı belə sürətlə tikilməyib". Toğanalı - Kəlbəcər avtomobil yolunda Murvdağdan keçən 11,6 km uzunluqlu tunelin, Kəlbəcər - Laçın avtomobil yolundakı 3,4 kilometr uzunluqlu tunelin də tikintisi başlayıb - onların təməlləri Azərbaycan Prezidenti tərəfindən avqust ayının sonunda qoyulub. Bütün bunlar Azərbaycanın erməni işğalından azad edilmiş ərazilərində gerçəkləşdirilən genişmiqyaslı nəqliyyat infrastrukturunun yalnız bir hissəsidir.

Avtomagistral və tunellər Beynəlxalq nəqliyyat marşrutlarına çıxış imkanları ölkənin və onun regionlarının iqtisadi dirçəlişinin əsas katalizatoru kimi çıxış edir. Çünki, nəqliyyat ümumi iqtisadiyyatın damar sistemi funksiyasını daşımaqdadır. Buna görə də, işğaldan azad edilmiş ərazilərin Azərbaycanın ümumi iqtisadi sistemində sürətli inteqrasiyasını təmin etmək, eyni zamanda bu ərazilərin qısa müddət ərzində bərpası və mərhələli şəkildə doğma yurdlarına qayıdan sakinlər üçün əlverişli həyat şəraitinin təmin edilməsi məqsədi ilə ilk öncə nəqliyyat arxitekturasının qurulmasına start verildi.

Bu proses artıq sinergetik şəkildə bir-biri ilə bağlanmış aşığıdakı 3 kateqoriya formasında icra edilir: 3 hava limanının tikintisi; mövcud dəmir yolu xətlərinin bərpası; uzunluğu 700 kilometrə qədər olan avtomobil yollarının bərpası və yenilərinin tikintisi.

Son bəndlə bağlı qeyd edək ki, bu yolların 600 kilometrə qədər çoxu mövcud yolların bərpasını, 130 km-dən çoxu isə yeni yol infrastrukturunun qurulmasını nəzərdə tutur. Ümumilikdə, hər min 1000 kvadrat kilometr əraziyə 70 kilometr yol infrastrukturunu qurulur, bu da orta dünya miqyasından 2 dəfə çoxdur.

Yol infrastrukturunun qurulması ərazilərdə məskunlaşma prosesini sürətləndirməklə yanaşı, həm də bu ərazilərə investisiya cəlbini asanlaşdıracaq. İşğaldan azad edilən ərazilərin böyük aqrar və sənaye potensialının olması məlumdur. Məlumdur ki, bu ərazilər kənd təsərrüfatı və sənaye üzrə böyük potensiala malikdirlər. Yol infrastrukturunun müasirləşməsi burada istehsal edilən məhsulların maya dəyərini aşağı salmaq, onların rəqabət qabiliyyətini artıracaq ki, nəticədə, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə istehsal edilən

məhsullar həm yerli, həm də xarici bazarlarda daha tez mövqə tuta biləcəklər.

Sürətli iqtisadi inkişaf eyni zamanda əmək resurslarının yerdəyişmə proseslərini də sürətləndirəcək. Beləliklə, mərkəzdən işğaldan azad edilmiş ərazilərə təbii köç prosesi baş verəcək ki, bunun da nəticəsində həmin bölgənin əmək bazarı inkişaf edəcək və əməyin dəyəri yüksələcək. Nəticədə, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə xidmət sektoru da inkişaf edəcək. İqtisadçı Pol Kruqmanın NEG - (New Economic Geography - yeni iqtisadi coğrafiya) nəzəriyyəsinə əsasən, A və B məntəqələri arasında ticarət logistik potensialın imkan verdiyi həcmdə olur. Başqa sözlə, ticarətdə məntəqələr arası məsafə onu qət etməyə sərf edilən vaxtın həcminə görə qiymətləndirilir.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə yol arxitekturasının qurulduğu diqqətə yetirilən əsas məqamlardan biri də 365 gün 7/24 saat ərzində nəviqasiyanın açıq saxlanmasıdır. Ona görə də Toğanalı - Kəlbəcər avtomobil yolu üzərində 11,6 km uzunluğunda inşa ediləcək tunel həm nəqliyyat axınlarının sürətini artırmağa imkan verəcək, eyni zamanda bu göstərici üzrə Azərbaycanı dünyanın ilk 20 ölkəsinin sırasına çıxaracaq.

Bir faktı da nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan öz yol infrastrukturunu gələcəkdə Ermənistanla kommunikasiyaların açılması perspektivlərini nəzərə alaraq həyata keçirir. Bu isə o deməkdir ki, bir tərəfdən işğaldan azad edilmiş ərazilərin inkişaf etdirilməsi hədəflənsə, digər tərəfdən bu layihələrin ötürücülik həcmi regionda kommunikasiyaların açılması perspektivlərinə hesablanıb. Kommunikasiyalar açıldıqdan sonra Qərbi Zəngəzur bölgəsinin Ermənistanın digər bölgələri ilə müqayisədə daha sürətlə inkişaf etmək şansı yaranacaq. Məsələn, Meksikanın və Kanadanın ABŞ-la sərhəddə yerləşən regionları digər bölgələrlə müqayisədə daha sürətlə inkişaf edirlər. Bu isə onların daha

yüksək dəyərli bazarlara daha sürətli çıxış imkanları ilə bağlıdır.

Dəmir yolu infrastrukturunun bərpası

Mövcud inkişaf etmiş ölkələrin tarixinə nəzər saldıqda məlum olur ki,

salı olan məhsulların rəqabət qabiliyyətini artıracaq. Eyni zamanda dəmir yolunun istifadəyə verilməsi ilə Azərbaycan öz strateji tərəfdaşı olan Türkiyə ilə iki istiqamətdə nəqliyyat əlaqəsinin qurulmasına nail olacaq.

Digər tərəfdən avtomobil yollarında olduğu kimi, dəmir yolu nəqliyyatında da, Azərbaycanın Naxçıvanla birbaşa əlaqə yaratması Ermənistanla müasir və sürətli nəqliyyat dəhlizlərinə çıxış imkanı verəcək. Belə ki, Ermənistan eyni anda Azərbaycan, Türkiyə, Rusiya və İranla birbaşa dəmir yolu xəttinə malik olacaq ki, bu da iqtisadi canlanmaya gətirib çıxaracaq. Xüsusən də, Ermənistanın cənubunda yerləşən dağ-mədən kompleksləri daha aktiv şəkildə işləyə biləcəklər və birbaşa Rusiya, Türkiyə bazarlarına çıxış əldə edəcəklər.

Dəmir yolunun istifadəyə verilməsi Türkiyənin İqdir və Qars bölgəsinə investisiyaların cəlb edilməsinə müsbət təsir göstərəcək. Adətən, ixracçı şirkətlər daha çox nəqliyyat dəhlizlərinə asan çıxış olan ərazilərə investisiya yatırır. İxracçı şirkətlər isə əsasən daha yüksək dəyərli olur. Ona görə də Türkiyədə bu gün üçün əsas sənaye bölgələri sahil ərazilərində cəmləşib. Bu baxımdan dəmir yolu xəttinin işə düşməsi istehsalın Türkiyənin dərinliklərinə gəlməsinə müsbət təsir edəcək.

Ümumiyyətlə, Azərbaycanın təşəbbüsü ilə nəqliyyat kommunikasiyalarının tam şəkildə açılması təkcə region ölkələrinin deyil, ümumilikdə, Yaxın Şərq, Orta Asiya, Çin, Skandinaviya ölkələri, Ukrayna, Belarus və Yaponiyanın da iqtisadi maraqlarına tam cavab verir.

Dəhlizin tam şəkildə işə düşməsi Yaponiya - Rusiya - Azərbaycan - Ermənistan - Türkiyə - Yaxın Şərq nəqliyyat dəhlizinin yaranmasına təsir göstərəcək. Beləliklə, Azərbaycan Prezidentinin daha bir təşəbbüsü 30 milyon insanın yaşadığı böyük bir coğrafiyada xalqların birliyinə və firavan gələcəyinə təminat verir.

Hava qapıları

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin nəqliyyat arxitekturası 3 hava limanı ilə tamamlanır. Füzulidə inşa edilən hava limanı artıq finiş nöqtəsinə çatmaqdadır.

"Hava limanının inşasına bu il başlandı. Dedim ki, bu il Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı istifadəyə verəcək. Bəlkə də, dünyada belə sürətlə heç bir hava limanı tikilməyib. Uçuş-əmə zolağı artıq hazırdır. Burada son işlər gedir. Bir daha vurğulamaq istəyirəm ki, bu il hava limanının təməlini qoydum və indi tikinti işləri ilə tanış olacağıq. Bu hava limanı Qarabağın hava qapısıdır", - deyərək dövlət başçısı Füzuli və Şuşaya bu günlərdə etdiyi səfəri zamanı bildirib.

Zəngilan və Laçın hava limanlarının tikinti işləri isə davam etməkdədir. İlk öncə, hava limanlarının işə düşməsi nəticəsində işğaldan azad edilmiş ərazilərə xarici turistlərin gəlməsi asanlaşacaq. Xüsusən də, Azərbaycan mədəniyyətinin paytaxtı Şuşaya indinin özündə belə gəlmək istəyən 10 minlərlə insan var. Ona görə tikilən Füzuli və Laçın hava limanları imkan verəcək ki, xarici ölkələrdən turistlər daha sürətli və

Aqil Məmmədov
Politoloq

sərfəli şəkildə bu regionu ziyarət etsinlər.

Eyni zamanda hava limanının inşası və yaxın gələcəkdə istifadəyə verilməsi yeni iş yerlərinin yaradılmasına da xidmət edəcək. Bu, xüsusən işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə məskunlaşan vətəndaşlarımızın məşğulluğunun təmin olunması baxımından da vacibdir. Ümumiyyətlə, heç kəsə sir deyil ki, hava limanlarında xüsusi bilik və bacarıq tələb edilən peşəkarlar çalışır və hava limanının idarə edilməsi çətin texnoloji prosesdir. Ona görə də bu məkanlarda orta əməkhaqqı həmişə yüksək olub. Bu baxımdan, bu regionda ilk dəfə olaraq yüksək dəyərli iş yerləri yaradılır.

Xüsusi diqqət cəlb edən əsası bu ilin avqust ayında Prezident İlham Əliyev tərəfindən qoyulmuş Laçın Hava Limanıdır. Bu liman Azərbaycanın dəniz səviyyəsindən ən hündürdə yerləşən aeroporti olmaqla yanaşı, bütövlükdə çətin relyefdə inşa edilən hava limanı baxımından da fərqlənəcək. Bu limanı regionun ən faydalı hava limanı olmağa namizəd hesab etmək olar. Qonşu Kəlbəcər rayonunun dağlıq ərazidə yerləşdiyini və qış aylarında nəviqasiyanın çətinləşməsinə nəzərə alsaq, o zaman Kəlbəcərin mərkəz Bakı və dünya ilə bağlantısında Laçın hava limanı müstəsna potensiala malik olacaq.

Ona görə də Laçın hava limanını sadəcə iqtisadi deyil, eyni zamanda sosial layihə kimi qiymətləndirmək olar. Bu hava limanı qonşu rayonlara geri dönüşü sürətləndirməklə yanaşı, regionda yaxın zamanlarda bir sıra yay və qış turizm mərkəzlərinin yaranmasına töhfə verəcək.

Laçın və Zəngilan hava limanlarının sosial-iqtisadi mahiyyəti ilə yanaşı, hərbi strateji mahiyyəti də mövcuddur. Bu hava limanları Ermənistan - Azərbaycan dövlət sərhəddinə ən yaxın məsafədə yerləşdiyindən ehtiyac olacağı təqdirdə PUA və hərbi aviasiya vasitələri üçün baza rolunu oynaya biləcək. Bu, ehtiyac yaranacağı təqdirdə, Azərbaycanın suverenliyinə və insanların dinc həyatına mane olacaq elementlərin dərhal neytrallaşdırılmasına imkan verəcək.

Bir sözlə, belə geniş və çoxfunksiyalı nəqliyyat sistemi qurmaq ölkənin bölgədəki geosiyasi və iqtisadi mövqelərini gücləndirməsinə, ticarət əlaqələrini genişləndirməsinə imkan verəcək, həmçinin Qarabağ və Şərqi Zəngəzurun potensialını tam şəkildə açmağa şərait yaradacaq.